

УДК 911.2 (477.87)

Н. В. Чир, канд. геогр. наук, доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
вул. Українська, 19, м. Ужгород, 88015, Україна
Nadezda_chyr@i.ua

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНОЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснена оцінка рівня сформованості та сучасного стану природно-заповідної мережі Закарпатської області. Прослідковано динаміку розширення площ природоохоронних територій. Здійснено порівняльний аналіз структури ПЗФ у межах адміністративно-територіального поділу регіону дослідження. Розраховано коефіцієнт заповідності та індекс інсуляризованості для районів області.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, щільність об'єктів ПЗФ, коефіцієнт заповідності, індекс інсуляризованості, Закарпатська область

ВСТУП

Території та об'єкти природно-заповідного фонду є основними природними елементами екологічної мережі і складають її природні ядра. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання [1]. Створення і підтримання науково обґрунтованої, репрезентативної, функціонально цілісної та ефективно керованої системи природоохоронних територій є гарантією збереження унікальних і типових природних ландшафтів, зменшення темпів втрати біорізноманіття.

Першочерговим завданням у вирішенні проблем з оптимізації стану ПЗФ будь-якого регіону України є географічний аналіз мережі природно-заповідних об'єктів [7]. Із метою встановлення закономірностей розподілу об'єктів ПЗФ проводять оцінку їх просторового поширення у межах адміністративно-територіальних одиниць, визначення кількісних, якісних характеристик природоохоронних об'єктів і територій.

З огляду на географічні особливості Закарпатської області, більша частина території якої представлена гірською місцевістю, де з більшою інтенсивністю проявляються наслідки негативних змін у природних ландшафтах, питання формування та оцінки сучасного стану природно-заповідного фонду є особливо актуальним.

Різні аспекти формування і функціонування ПЗФ Закарпатської області знаходимо у наукових працях С. М. Стойка, Ф. Д. Гамора, В. І. Гетьмана, А. В. Кічури, Н. Ф. Габчак, В. Ф. Антосяка, В. І. Ніколайчука та інших. Проте, протягом тривалого часу у вітчизняній практиці переймалися, насамперед, зростанням кількісних показників заповідних територій, нехтуючи при цьому їхніми якіс-

ними характеристиками. Тому вважаємо за доцільне, окрім кількісної оцінки структури ПЗФ області, звернути увагу на якісні показники природоохоронних об'єктів і територій ПЗФ, до яких ми відносимо оптимальність розмірів, рівномірність розміщення, ефективність функціонування; здійснити аналіз функціонування природно-заповідних територій в адміністративно-територіальному розрізі, що не знайшло достатнього відображення в дослідженнях науковців.

Метою дослідження є оцінка рівня сформованості та сучасного стану природно-заповідної мережі Закарпатської області. Основними завданнями на шляху до реалізації поставленої мети стали: дослідження структури природно-заповідного фонду області; характеристика об'єктів ПЗФ; розподіл природно-заповідних територій у розрізі адміністративних районів; динаміка природозаповідання в Закарпатській області; оцінка сучасного стану природно-заповідного фонду; значення природно-заповідних об'єктів у рекреаційному природокористуванні.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставлених завдань здійснено комплексний аналіз даних статистичної звітності та матеріалів Реєстру ПЗФ території Закарпатської області Департаменту екології природних ресурсів Закарпатської ОДА впродовж 2009-2015 рр., звітних документів природоохоронних установ області за аналогічний період. Крім того, у процесі дослідження застосовувались аналітичний, порівняльно-географічний, математичний, статистичний методи, методи узагальнення, систематизації, класифікації типології та групування.

Якісні характеристики природно-заповідного фонду області визначалась нами на основі коефіцієнта інсуляризованості, що свідчить про величину об'єктів ПЗФ та їхню стійкість. Ступінь розчленованості природно-заповідного фонду (коефіцієнт інсуляризованості) I , є середньоарифметичним значенням суми двох показників (I_m та I_n).

Показник I_m визначається як відношення площі (SI) відносно нестійких природно-заповідних територій (площа яких менша за 50 га) до загальної площі ПЗФ певної території (S):

$$I_m = SI / S, \quad (1)$$

де SI – площа відносно нестійких природно-заповідних об'єктів, га; S – загальна площа ПЗФ певної території, га.

Значення I_m лежать у межах від 0 (інсуляризованість повністю відсутня) до 1 (індекс інсуляризованості максимальний і загальна територія під охороною складається з найдрібніших ділянок).

Компонента I_n визначається як відношення кількості нестійких природно-заповідних територій (NI) до загальної кількості об'єктів ПЗФ в регіоні (N):

$$I_n = NI / N, \quad (2)$$

де N_1 – кількість нестійких природно-заповідних об'єктів; N – загальна кількість природно-заповідних об'єктів на даній території.

У цілому, індекс інсуляризованості ПЗФ (I) буде дорівнювати:

$$I = (I_m + I_n) / 2 \quad (3)$$

Чим вище значення даного коефіцієнту, тим більшу частку в територіальній структурі природно-заповідного фонду займають нестійкі заповідні території, які часто через невелику їх площу є екологічно нестабільними.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Станом на 2015 рік в Закарпатській області сформовано мережу у кількості 459 об'єктів та територій ПЗФ загальною площею 177,5 тис. га (14,4% площі області); з них 34 об'єкти загальнодержавного значення, загальною площею 155,5 тис. га та 425 об'єктів місцевого значення, загальною площею 21,95 тис. га [8]. Розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду за їх значенням, категоріями та типами наведено у табл. 1.

Особливу цінність являє собою єдиний в західному регіоні Карпатський біосферний заповідник. До списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відносяться «Букові праліси Карпат», що розташовані на території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку.

В області функціонує три національні природні парки (НПП): НПП «Синевир», площею 42,7 тис. га; Ужанський НПП (39,2 тис. га), що є складовою частиною трьохстороннього польсько-словацько-українського міжнародного біосферного заповідника «Східні Карпати» та наймолодший НПП – «Зачарований край», загальною площею 6,1 тис. га [8].

Регіональні ландшафтні парки мають дещо менше поширення у порівнянні з НПП. Вони становлять лише 8,43% від загальної площі ПЗФ області і представлені Притисянським РЛП та РЛП «Синяк».

Водночас, у досліджуваному регіоні діє 68 заказників різного типу, найбільша кількість яких припадає на ботанічні (29) та лісові (17). Переважна більшість (72%) заказників являються об'єктами ПЗФ місцевого значення.

Закарпатська область найбільш насичена пам'ятками природи, що становлять 73,6% від загальної кількості природоохоронних об'єктів області та 0,3% від загальної площі ПЗФ. Дев'ять з них мають загальнодержавне значення: урочище «Довгий потік», «Скелі близниці», урочища «Великий Яворець та Обнога», «Голятин», «Болото Чорне багно», «Гора Високий камінь», «Гора Яворник», урочище «Атак», урочище «Тепла яма». Найбільшу концентрацію пам'яток природи фіксуємо у трьох районах області: Рахівському (90), Тячівському (51) та Міжгірському (48). Абсолютна більшість припадає на гідрологічні пам'ятки природи, яких налічується 251. Натомість ботанічних пам'яток природи – 46, геологічних – 38, лісових, зоологічних та комплексних – по 1.

Таблиця 1

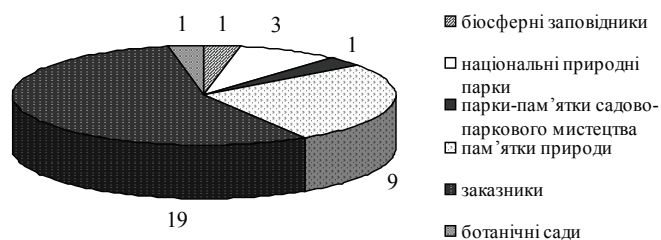
Розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду Закарпатської області за їх значенням, категоріями та типами (станом на 2015 рік) [8]

Категорії об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ						% площі окремих категорій до загальної площі ПЗФ
	загальнодержавного значення		місцевого значення		разом		
	кількість	площа, га	кількість	площа, га	кількість	площа, га	
Біосферні заповідники	1	58035,8	-	-	1	58035,8	32,84
Національні природні парки	3	87964,3	-	-	3	87964,3	49,76
Регіональні ландшафтні парки	-	-	2	14961,9	2	14961,9	8,43
Заказники, усього:	19	9218,0	49	5552,82	68	14770,8	8,32
- ландшафтні	1	1026,0	2	208,6	3	1234,6	0,96
- лісові	3	1173,0	14	3072,4	17	4245,4	2,39
- ботанічні	8	1237,0	21	1083,9	29	2320,9	1,31
- загальнозоологічні	4	5071,0	1	75,0	5	5146,0	2,91
- орнітологічні	1	606,0	1	49,9	2	656,9	0,37
- ентомологічні	-	-	1	9,8	1	9,8	0,01
- іхтіологічні	-	-	5	524,0	5	400,0	0,3
- гідрологічні	1	105,0	4	529,2	5	634,2	0,36
- загальногеологічні	1	150,0	-	-	1	150,0	0,08
Пам'ятки природи, усього:	9	192,0	329	387,85	338	579,85	0,32
- комплексні	1	22,0	-	-	1	22,0	0,01
- ботанічні	6	128,0	40	65,63	46	193,63	0,11
- лісові	1	42,0	-	-	1	42,0	0,024
- зоологічні	-	-	1	1,0	1	1,0	0,001
- гідрологічні	1	-	250	202,02	251	202,02	0,114
- геологічні	-	-	38	119,2	38	119,2	0,068
Заповідні урочища	-	-	9	881,3	9	881,3	0,50
Ботанічні сади	1	86,414	-	-	1	86,41	0,05
Дендрологічні парки	-	-	2	34,9	2	34,9	0,02
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	38,0	34	138,28	35	176,28	0,10
Разом:	34	155534,5	425	21957,1	459	177491,6	100

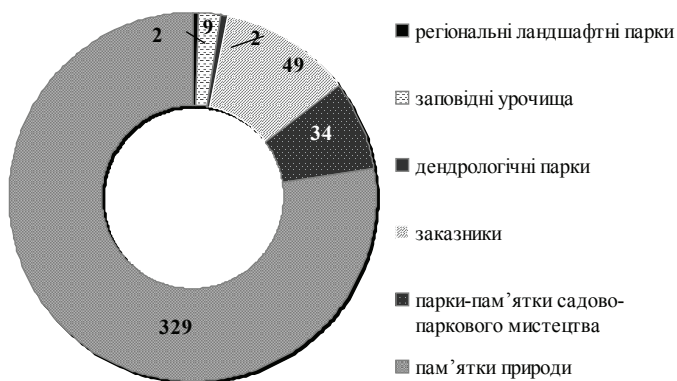
Значне місце у структурі ПЗФ Закарпатської області відводиться паркам-пам'яткам садово-паркового мистецтва (35, загальною площею 176,28 га) [8]. Лише один з них – парк санаторію «Карпати», що у Мукачівському районі, має статус пам'ятки загальнодержавного значення.

На території області функціонує 2 дендрологічні парки місцевого значення. До них належать «Березинка» та «Учнівський дендрологічний парк» в межах Мукачівського району. Окрасою Ужгорода являється Ботанічний сад Ужгородського національного університету, закладений у 1945 році та входить до переліку природоохоронних об'єктів загальнодержавного значення.

Структура ПЗФ Закарпатської області (за кількістю природоохоронних об'єктів) представлена на рис. 1.

а) загальнодержавного значення

б) місцевого значення

Рис. 1. Кількісна характеристика структури ПЗФ Закарпатської області станом на 2015 рік (складено автором на основі [6, 8])

На виконання Законів України «Про природно-заповідний фонд України», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», «Про екологічну мережу України» (2004), Указу Президента України «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» (2005), розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії виконання рамкової конвенції про сталий розвиток Карпат» (2007), Концепції сталого розвитку Закарпаття (схваленої рішенням Обласної ради від 16.10. 2002) [1-4] та ряду інших нормативно-правових актів Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області розроблено «Програму перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі Закарпатської області на 2006-2020 роки» [9].

Динаміка розширення площі ПЗФ області є позитивною (рис. 2). Так, у 2006 році було розширено межі Карпатського біосферного заповідника на площі 13,2 тис. га, у т.ч. 9,9 тис. га [8] із вилученням земель від землекористувачів.

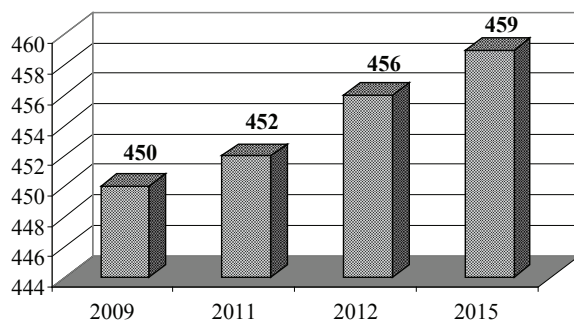

Рис. 2. Динаміка природно-заповідного фонду Закарпатської області, одиниць (складено автором на основі [8])

У 2010 році створено 4 природно-заповідні об'єкти загальною площею 146,9 га, обґрунтовано створення 6 нових природоохоронних об'єктів у Рахівському та Тячівському районах області загальною площею 1019,6 га. Так, на околицях с. Буштино (Тячівський район) заплановано створення заповідного об'єкту «Буштинський парк Льодовикового періоду» (895,7 га). Пропоновані території є головними з'єднувальними коридорами між Карпатським біосферним заповідником та регіональним ландшафтним парком «Притисянський» та основою для створення РЛП «Марамороський».

Згідно Програми передбачено подальше збільшення площі ПЗФ області за рахунок створення об'єктів загальнодержавного значення: НПП «Ждимир» – до 21,6 тис. га в межах Свалявського та Воловецького районів, НПП «Жденієвський», площею до 10,0 тис. га на території Воловецького району та НПП

«Закарпатські Бескиди» – до 40,0 тис. га у межах Великоберезнянського, Перечинського та Воловецького районів області [9].

Крім того, заплановано створення гідрологічних заказників місцевого значення у межах Берегівського району: «Бережське водосховище» (46,0 га), «Піщаний кар'єр» (25,0 га), «Дийдівське водоймище» (75,0 га), «Мошньов» (15,0 га); лісового заказника «Солянський» та «Гола Обуч» на загальній площі 37 га, ботанічного заказника «Борсучий» (до 1,0 га), гідрологічної пам'ятки природи «Щербанка» (до 1,5 га) в межах Великоберезнянського району; ботанічного заказника місцевого значення «Домбош» (4,0 га) на території Виноградівського району; загальнозоологічного заказника місцевого значення по р. Уж в Ужгородському районі; ботанічного заказника місцевого значення біля с. Нересниця на площі 42 га та лісового заказника місцевого значення поблизу с. Руське Поле на площі 118 га на території Тячівського району [9].

Загалом заплановано збільшити природно-заповідний фонд Закарпатської області до 23% її площі. Це завдання передбачено вирішувати як розширенням площ уже існуючих територій та об'єктів ПЗФ, так і створенням нових, чому має передувати виявлення перспективних для заповідання територій, їх обстеження та підготовка наукових обґрунтувань.

Переважна частина площ зі статусом заповідних припадає на поліфункціональні об'єкти вищих категорій заповідності, а саме: Карпатський біосферний заповідник, НПП «Синевир», Ужанський НПП, НПП «Зачарований край». Разом вони займають 87,3 % від загальної площі ПЗФ і являються туристичним «ядром» Закарпатської області.

У ПЗФ області фіксуємо велику кількість дрібних об'єктів з недостатньою екологічною ємністю для збереження генофонду та умов існування біоти. Так, на 614,4 га розміщено 369 об'єктів, середня площа яких становить близько 1,7 га при коливанні площ окремих із них від 0,01 до 51 га. Така кількість дрібних об'єктів не може повною мірою оптимально забезпечувати умови для перебування флори й фауни. З іншого боку, вони є важливими чинниками збереження біорізноманіття. Для збільшення впливу на довкілля й гарантії існування такі об'єкти доцільно розширювати і, за можливості, з'єднувати коридорами між собою та іншими більшими за площею об'єктами природно-заповідного фонду, а також перспективними для заповідання територіями.

Наявність в області численних дрібних ізольованих заповідних об'єктів і територій, які не завжди можна поєднати між собою через відсутність відповідності середовища ізолянтів і з'єднуючих елементів, є наслідком ботанічного підходу до заповідання, який добре забезпечує консерваційну функцію зі збереження видового різноманіття флори і фауни, але не повною мірою враховує потребу системної дії об'єктів і територій природно-заповідного фонду та майже не передбачає балансу екологічних, економічних і соціальних вимог [6]. Відтак, відповідно до вимог сталого розвитку, в області необхідний комплексний підхід до природозаповідання.

У межах висотних поясів найбільша частка заповідних територій (76%) зосереджена у гірській частині області, меншою мірою представлена передгірна зона. Майже немає заповідних територій на рівнині, де незважаючи на високе освоєння угідь, у заплавах річок ще збереглися унікальні природні ділянки дубових і вільхових насаджень [7]. Цінними для природозаповідання є також багаті на різноманіття видів лучні та водно-болотні рослинні угруповання (табл. 2).

З даних таблиці видно, що найбільшою мірою представлені у природно-заповідному фонді лісові угруповання. До заповідних територій у різні роки віднесено понад 1/5 площі вкритих лісовою рослинністю земель лісового фонду. Частки площ заповідних територій у лучних, високогірних і водно-болотних рослинних угрупованнях коливаються в межах від 6,2 до 8,4 %, що у 2,5-3,5 рази менше, ніж у лісових.

Таблиця 2

**Розподіл площі природно-заповідного фонду Закарпатської області
за рослинними угрупованнями [7, с. 237]**

Рослинні угруповання	Площа, тис. га		Частка площі ПЗФ від:	
	угруповання в межах області	природно-заповідного фонду в угрупованні	площі угруповання %	загальної площі ПЗФ, %
Лісові	652,0	140,9	21,6	88,3
Лучні (в межах с/г угідь)	225,9	14,3	6,3	9,0
Високогірні (альпійські, субальпійські)	37,9	3,2	8,4	2,0
Водно-болотні	19,4	1,2	6,2	0,7
Разом	935,2	159,6	-	100

Незважаючи на нерівномірність територіального представлення, природно-заповідний фонд наявний в усіх існуючих в області ландшафтах і рослинних угруповань кожного висотного поясу. Завдяки цьому заповідні об'єкти мають можливість відігравати ключову роль при збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття, що підтверджено вітчизняним і світовим досвідом з природозаповідання.

Аналіз територіальної структури територій і об'єктів ПЗФ свідчить про строкатий показник заповідності в розрізі адміністративних районів (табл. 3).

За кількістю об'єктів природно-заповідного фонду адміністративні райони області можна згрупувати у три групи: із порівняно малою кількістю природоохоронних об'єктів (до 30 одиниць) – Великоберезнянський, Березівський, Виноградівський, Воловецький, Іршавський, Мукачівський, Перечинський, Свалявський та Хустський райони; значною кількістю природоохоронних об'єктів (30-60 одиниць) – Ужгородський, Міжгірський і Тячівський райони; великою кількістю природоохоронних об'єктів (більше 90 одиниць) – Рахівський район, на який припадає 23% усіх об'єктів ПЗФ області.

Таблиця 3

**Територіальна структура територій і об'єктів ПЗФ Закарпатської області
за адміністративними одиницями (складено автором на основі [8])**

Адміністративні райони	Площа району, км ²	Об'єкти ПЗФ		Коефіцієнт заповідності, %	Щільність об'єктів ПЗФ, од./1000 км ²	Індекс інсуляризованості
		кількість	площа, га			
Берегівський	635	24	760,72	1,2	38	0,56
Великобerezнянський	809	25	39400,81	48,7	31	0,44
Виноградівський	697	17	7244,11	10,4	24	0,39
Воловецький	544	18	3441,4	6,3	33	0,34
Іршавський	945	20	9170,51	9,7	21	0,38
Міжгірський	1166	54	41873,55	35,9	46	0,46
Мукачівський	998	27	6414,38	6,4	27	0,45
Перечинський	631	21	3223,5	5,1	33	0,44
Рахівський	1892	105	43985,41	23,2	56	0,46
Свалявський	673	18	334,25	0,5	27	0,51
Тячівський	1818	66	15424,21	8,5	36	0,45
Ужгородський	870	35	6169,68	7,1	40	0,44
Хустський	975	29	4690,33	4,8	30	0,49
Разом	12653	459	182132,9	14,4	36	0,44

Територіальний розподіл площ природно-заповідних об'єктів і територій області за адміністративними районами доцільно представити у вигляді градації на чотири групи. До першої групи – з вкрай малою площею природоохоронних територій (менше 1 тис. га) – належать Берегівський та Свалявський райони; друга група – райони з малою площею природоохоронних територій (до 5 тис. га) представлена Воловецьким, Перечинським та Хустським районами; до третьої групи – зі значними площами природоохоронних територій (5-10 тис. га) відносяться Виноградівський, Іршавський, Мукачівський, Ужгородський райони і четверта група – із великою площею природоохоронних територій (понад 10 тис. га) репрезентована Великобerezнянським, Міжгірським, Рахівським і Тячівським районами.

Поряд з абсолютними значеннями кількості об'єктів ПЗФ, для аналізу ми використали й відносні показники, які розраховувалися відносно до площі у 1000 км² (табл. 3). Варто зазначити, що середня щільність природоохоронних об'єктів по області (36 од./1000 км²) майже втричі перевищує відповідний показник у сусідній Львівській області (10-15 од./1000 км²) [7, с. 55]. Територіальні відмінності у щільності об'єктів ПЗФ по адміністративних районах представлено на рис. 3.

Рис. 3. Щільність об'єктів ПЗФ Закарпатської області в розрізі адміністративних районів (складено автором)

Найбільш репрезентативним показником є коефіцієнт заповідності. Середнє його значення по області становить 14,4% (по Україні – 5,7%) [6].

Коефіцієнт заповідності демонструє найбільшу диспропорцію в територіальному відношенні (табл. 3). Так, найвищий він у Міжгірському, Великоберезнянському та Рахівському районах. Найменший – відповідно у Свалявському та Березівському районах. Такий факт пояснюється спеціалізацією зазначених районів на лікувально-курортній рекреаційній діяльності. Разом з тим, саме тут варто акцентувати увагу на розширення існуючих та створення нових природоохоронних об'єктів.

Одним із показників якості природно-заповідної мережі регіону є індекс інсуляризованості (розчленованості), який містить інформацію про розміри об'єктів ПЗФ та їхню стійкість. Чим вищий ступінь розчленованості природно-заповідного фонду (індекс інсуляризованості), тим більшу частку в територіальній структурі ПЗФ займають заповідні території, які через їх невелику площу є екологічно нестабільними і тому їх роль в існуючій природоохоронній мережі регіону незначна.

За нашими розрахунками середній показник індексу інсуляризованості по області становить 0,44, що вказує на середні показники якості розміщення природно-заповідної мережі (табл. 3). Слід відмітити, що значного його коливання по адміністративних районах не спостерігається, максимальне значення індексу фіксується на позначці 0,56 для Березівського району, мінімальне значення відповідно – 0,34 у Воловецькому районі. Значну роздрібненість об'єктів ПЗФ ми пов'язуємо з орографічними особливостями досліджуваної території та подекуди із високим ступенем розораності території в окремих адміністративних районах. Зменшити індекс інсуляризованості можна шляхом включення до складу природно-заповідних територій лінійно витягнутих ді-

лянок земель водного, лісового фонду, водно-болотних угідь, водоохоронних зон, полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень, які не віднесені до земель лісового фонду.

Перспективним напрямом залучення природно-заповідних об'єктів є використання їх у рекреаційних цілях, за умови дотримання природоохоронної складової. Незважаючи на чималий досвід функціонування природно-заповідних територій Закарпаття аспекти рекреаційного використання його ландшафтів вивчено недостатньо.

Для організації природно-орієнтованих видів туризму в області найчастіше використовуються Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки та регіональні ландшафтні парки. Окремі природні об'єкти в межах заказників найчастіше стають туристичними атракціями в турпродуктах місцевого значення [5].

ВИСНОВКИ

Закарпатська область відноситься до числа областей України з найвищим ступенем заповідності. Основу ПЗФ Закарпатської області складають поліфункціональні об'єкти вищої категорії заповідності. Велика кількість природоохоронних об'єктів поєднується із значною їх роздрібненістю, що впливає на якісні характеристики природно-заповідного фонду. За просторовим розподілом території та об'єкти ПЗФ недостатньою мірою відповідають критеріям місцевої репрезентативності, тому їх просторова структура потребує істотного поліпшення, а саме – створення природно-заповідних територій, насамперед в межах низинних районів області.

Водночас, внаслідок допущених недоліків з формування ПЗФ області, є потреба в подальшому його поліпшенні для ефективнішого функціонування й перспективного розвитку. Досягти поліпшення функціонування як окремих об'єктів і територій, так і природно-заповідної мережі загалом можна шляхом впровадження науково обґрунтованого підбору складових заповідних елементів з подальшим їх оптимальним поєднанням у мережеву систему, дотримуючись засад сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2457 [Текст] // Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 34. – 502 с.
2. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 р. №1989-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>
3. Концепція збереження біологічного різноманіття України [Текст] / Постанова КМУ № 439 від 12.05.1997 р. – К., 1997. – 28 с.
4. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат [Текст] : Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. – Т. 10. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – С. 311-315.

5. Гетьман В. І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси [Текст] / В. І. Гетьман. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 136 с.
6. Кічура А. В. Особливості формування та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Закарпатської області [Текст] / А. В. Кічура // Лісівництво і агролісові ресурси : Зб. наук. пр. – Харків : УкрНДЛГА, 2009. – Вип. 115. – С. 235-239.
7. Ковальчук І. П. Географічні особливості територіального розподілу об'єктів природно-заповідного фонду Львівської області [Текст] / І. П. Ковальчук, С. А. Іванов, І. Б. Свідерко // Наук. вісник Укр. держ. лісотехнічного ун-ту, 2004. – Вип. 14.8. – С. 51-62.
8. Об'єкти природно-заповідного фонду Закарпатської області [Електронний ресурс] // Департамент екології природних ресурсів Закарпатської ОДА. – Режим доступу : <http://ecozakarpat.gov.ua/>
9. Програма перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006-2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.search.ligazakon.ua.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy Pro tyrodno-zapovidnyj fond Ukrainy vid 16 chervnya 1992 № 2457 [Law of Ukraine «On Nature Reserve Fund of Ukraine» from 16 of June 1992. № 2457]. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Supreme Council of Ukraine], No. 34, 502 p.
2. Zakon Ukrainy «Pro Zagal'noderzhavnu programu formuvannya nacional'noyi ekologichnoyi merezhi Ukrainy na 2000-2015 roky» [Law of Ukraine «On the National program of national ecological network of Ukraine for 2000-2015»], Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua>. [Accessed 20 January 2016].
3. Концепція збереження біологічного різноманіття України [The concept of biodiversity of Ukraine], (1997). *Postanova kabinetu ministriv Ukrainy* [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 12 of May 1997. № 439], Kiev. 28 p.
4. Chernivci: Zelena Bukovyna (2004), *Ramkova Konvenciya pro oxoronu ta stalij rozvytok Karpat* [The Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians], Per. s angl. 10., *Zbirnyk zakonodavchyx aktiv Ukrainy` pro oxoronu navkolyshn`ogo pry`rodnogo seredovyshha* [Collection of Legislative Acts of Ukraine on Environmental Protection], Chernivci: Zelena Bukovyna, pp. 311-315.
5. Get`man, V. (2010), *Ukrayins`ki Karpaty. Landshaftno-rekreacijni resursy* [Ukrainian Carpathian Mountains. Landscape and recreational resources], Ternopil` : Navchal`na knyga Bogdan, 136 p.
6. Kichura, A. V. (2009), *Osoblyvosti formuvannya ta perspektyvy rozvytku pryrodno-zapovidnogo fondu Zakarpats`koyi oblasti* [Features of formation and prospects of natural reserve fund Transcarpathian region], *Lisivny`ctvo i agromelioraciya* [Forestry and ahromelioratsiya], vol. 115, Kharkiv: UkrNDILGA, pp. 235-239.
7. Koval`chuk, I. P., Ivanov, Ye. A., Sviderko, I. B. (2004), *Geografichni osoblyvosti terytorial`nogo rozpodilu ob`yektiv pryrodno-zapovidnogo fondu L`vivs`koyi oblasti* [Geographical features of spatial distribution of natural reserve fund of Lviv region], *Naukovyj visnyk Ukrayins`kogo derzhavnogo lisotexnichnogo univer-sytetu*. [Scientific Bulletin of Ukrainian State Forestry University], vol. 14.8, pp. 51-62.
8. Obyekty pryrodno-zapovidnogo fondu Zakarpats`koyi oblasti [The objects of natural reserve fund Transcarpathian region], *Departament ekologiyi pryrodnix resursiv Zakarpats`koyi ODA* [Department of Environment Natural Resources Transcarpathian Regional Administration], Available at: <http://ecozakarpat.gov.ua>. [Accessed 15 January 2016].
9. *Programa perspektyvnogo rozvytku pryrodno-zapovidnoyi sprawy ta ekologichnoyi merezhi v Zakarpats`kij oblasti na 2006–2020 rr.* [Perspective Development Program of nature reserve matter and ecological network of Transcarpathian region on 2006–2020 yy.], Available at: www.search.ligazakon.ua. [Accessed 15 January 2016].

Надійшла 21.02.2016

Н. В. Чир, канд. геогр. наук, доцент кафедри туризма
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»,
ул. Українська, 19, г. Ужгород, 88015, Україна
Nadezda_chyr@i.ua

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА ЗАКАРПАТСЬКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

Осуществлена оценка уровня сформированности и современного состояния природно-заповедной сети Закарпатской области. Прослежено динамику расширения площади природоохранных территорий. Осуществлен сравнительный анализ структуры ПЗФ в пределах административно-территориального деления региона исследования. Рассчитан коэффициент заповедности и индекс инсуляризованности для районов области.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, плотность объектов ПЗФ, коэффициент заповедности, индекс инсуляризованности, Закарпатская область

N. V. Chyr

State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»,
Ukrainska St., 19, Uzhhorod, 88015, Ukraine
Nadezda_chyr@i.ua

THE TOPICAL ISSUES OF THE RESEARCH OF THE NATURE RESERVE FUND OF TRANSCARPATHIAN REGION

Abstract

Purpose. The aim of the study is to assess the level of formation and current state nature reserve network of Transcarpathian region. The subject of the research was the history of the development, the structure, the geospatial peculiarities, the perspectives of the functioning of the region.

Data & Methods. In order to attain objectives, a complex statistical analysis, statistic reports, register of NRF materials of the Department of Environment Natural Resources of Transcarpathian Regional State Administration during the period of 2009-2015 was carried out. Also, during the research the following methods were applied: analytical, comparative geographical, mathematical, statistical, synthesis and systematization, typology, methods of classifying and grouping.

Results. As for 2015 a network of 459 objects and the territories of NRF with total area of 177.5 thousands hectares (14.4% of the region's area); including 34 objects of the national importance, with a total area of 155.5 thousands hectares and 425 objects of local importance, with a total area of 21.95 thousands hectare has been formed in the Transcarpathian region.

In the region are functioning three national natural parks: NNP «Synevyr», Uzhan-sky NPP, «Enchanted Land»; two regional landscape parks: Prytysnyansky and RLP «Syniak»; 68 natural reserves of various types; 329 sights of nature; 35 parks-sights of

landscape art. However, the majority of these areas with the status of protected ones are for the multifunctional objects at protected areas of higher categories.

The dynamics of regional NRF area enlargement is positive. In the future it is planned up to 23% of increase.

The analysis of the territorial structure of NRF areas and objects demonstrates the need for a new indicator of protecting in the context of the administrative area. The most representative indicator is the coefficient of protected areas. The average value of it in the region is 14.4%. The indicator of insularization's index within Transcarpathian region, which was calculated by us, is 0.44 that indicates the average quality of the natural reserved network's location. We connect a considerable fragmentation of the NRF objects with the orographic features of the researched area and from time to time with a high degree of plowed territories in some administrative areas.

The Carpathian biosphere reserve, national natural parks and regional landscape parks are the most often used for the organization of the environment oriented types of tourism in the region.

Transcarpathian region is among the regions of Ukraine with the highest level of protected areas. The basis of the natural preservation fund is the observation of multifunctional objects of the highest category of protected areas: national parks, biosphere preserves and regional landscape parks. A large number of nature reserved objects are combined with their considerable fragmentation, which affects the quality characteristics of natural preservation fund. According to spatial distribution of the preserved objects and protected areas don't meet the criteria of local representativeness, therefore their spatial structure needs substantial improvement. It is necessary to create natural protected areas, especially within low-lying areas of the region.

Keywords: natural preservation fund, density of the NPF objects, preservation rate, insularization rate, the Transcarpathian region.